

»Ryhtyykö Helsingin yli- pormestari oikeustoimiin?«

Havaintoja sanomalehdistön
oikeuskielestä

1.

Suomen oikeuselämän perustana ovat *säädökset* ja niiden sisältämät *säännökset*. Usein näkee kuitenkin puhuttavan säädöksestä, vaikka kysymys on vain säännöksestä. Säädöksiä ovat lähinnä lait, asetukset sekä valtioneuvoston ja ministeriöiden päätökset, eivät siis erilliset oikeusohjeet vaan niiden määrälaitiset koonnot. Löyhä kielenkäyttö tuntuu olevan tässä kohden lisääntymässä, ehkä siksikin, että »säädös» saattaa kuulostaa hienommalta. Säädökset julkaistaan *Suomen säädöskokoelmassa*, joksi asetuskokoelma 1981 muuttui. Säädöksestä yleensä näkyy, milloin se *tulee voimaan*; puhuminen voimaan astumisesta on puhdasta svetisismiä (träda i kraft).

Lain perustana on *hallituksen esitys eduskunnalle asianomaiseksi laiksi*. Hallituksen esityksessä on kaksi pääosaa: *perustelut* ja pykäliin jaettu *lakiehdotus (-ehdotukset)*. Sana »lakiesitys», joka esiintyy näemmä joskus valtioneuvoston tiedotteissakin, on täysin epävirallinen, vaikka onkin päässyt Y. J. Hakulisen toimittamaan lakikielen sanakirjaan. Korrektia olisi puhua esim. lehti uutisessa ensin hallituksen esityksestä, sen jälkeen lakiehdotuksesta ja myöhemmin vain esityksestä tai ehdotuksesta.

Kielemme käytäntö

Vuodelta 1929 olevaa avioliittolakia muutettiin tärkeiltä osin vuoden 1988 alusta. Lehdistö informoi kiitettävästi uusien, mm. avioeroa koskevien, säännösten sisällöstä ja merkityksestä. Jostain syystä toimittajat kuitenkin mieltiyvät puhumaan »uudesta avioliittolaista», kun olisi pitänyt puhua *muutetusta laista* tai lain *uusista säännöksistä* (pykälistä). Samanlaista kielenkäytön häiriytymistä on näkynyt muulloinkin tärkeiden *lainmuutosten* (ei lakimuutosten!) jälkeen.

Laki ei muuten määrää mistään, laissa tai lailla *säädetään* jostakin.

2.

Oikeuselämän keskeisiä ilmiöitä ovat oikeudenkäynnit eli prosessit. Siviilijutuisia asianosaisia ovat tavallisesti kantaja ja vastaaja, rikosasioissa taas syyttäjä, asianomistaja ja syytetty. Yleisiä tuomioistuimia ovat raastuvanoikeus ja kihlakunnanoikeus (RO, KO), hovioikeus (HO) ja korkein oikeus (KKO). Tuomioistuimen nimet kirjoitetaan pienillä alkukirjaimilla, niin muuten myös tasavallan presidentin nimi, hänen joka voi armahtaa rikoksesta tuomitun tai lieventää tämän rangaistusta.

Oikeudenkäynnillä ei ole sinänsä mitään tekemistä *oikeustoimen* kanssa. Joskus näkee lehdissä puhuttavan »oikeustoimiin ryhtymisestä», kun tarkoitetaan oikeudenkäynnin aloittamista jatkuta vastaan. Oikeustoimi (ruots. rättshandling) on tahdonilmaus, jolla oikeuksia perustetaan, muutetaan tai kumotaan (esim. tarjous sopimuksen tekemisestä, testamentti). Samana päivänä kuin avioliittolaki (13. 6. 1929) annettiin laki varallisuusoikeudellisista oikeustoimista, ja se on lähes muuttumatta voimassa. Oikeustoimilaki ei ole prosessi vaan siviilioikeudellinen. Yleiskielessä — lehdistökieli mukaan lukien — sanaa »oikeustoimi» ei juuri tarvitse käyttää. Parempi olisi siis sanoa: »Harkitsee syytteen nostamista» tai »Harkitsee kannetta A:ta vastaan». Juttu tulee vireille kanteella tai syytteellä ja päättyy tuomioon.

Olof Palmen murhaa koskevan oikeudenkäynnin yhteydessä lehdistö antoi lukijalleen sen kuvan, että oikeudenkäynti päättyisi syyttäjän ja puolustuksen loppupuheenvuoroihin. Oikeudenkäynti kuitenkin päättyy vasta tuomioon.

Tärkeä osuus oikeudenkäynnissä on *myöntämisellä* ja *tunnustamisella*. Lehdistö sotkee jatkuvasti nämä termit. Myöntäminen on vakiintuneen termistön mukaan vastapuolen esittämän vaatimuksen hyväksymistä, tunnustaminen taas ilmoitusta siitä, että jokin vastapuolen esittämä kielteinen tosiasia on totta. Syytetty ei siis »myönnä» syytettyä oikeaksi vaan »tunnustaa» tekonsa. Siviilijutuissa myöntäminen on tärkeämpää kuin tunnustaminen, joka taas nimenomaan pienissä rikosasioissa voi olla ratkaisevaa lopputulokselle. — Outoa on, että myöntää-termiä käytetään täysin neutraalissa yhteydessä, kuten »Ministeri X myöntää tiedot verouudistuksesta oikeiksi». Riittäisi sanoa: »Ministeri X:n mukaan tiedot verouudistuksesta ovat oikeita.»

Joskus lehdistö kertoo, että tuomio on ehdonalainen. Rangaistus voidaan tuomita *ehdollisesti*, vapaus, johon vanki päästetään, puolestaan on *ehdonalainen*.

Oli juttu miten tärkeä tai minkä tyyppinen hyvänsä, alioikeus ei anna ennakkopäätöstä, toisin kuin näkee väitettävän. Oikeudenkäymiskaaren mukaan vain korkeimman oikeuden ratkaisulla saattaa olla tällaisen päätöksen luonne (OK 30:3). Mitenkään väheksymättä alioikeuksien ratkaisujen merkitystä on korostettava, että nimenomaan tärkeissä jutuissa KO:n ja RO:n päätöksillä on periaatteessa vain alustava rooli.

Sekä lehdistön että muuhunkin kielenkäyttöön on tullut sana »*läpihuutojuttu*», jolla näkee tarkoitettavan helposti ja nopeasti määriteltävää asiaa. Sellainen ei »*läpihuutojuttu*» kuitenkaan ole. Tämän lakimiesten slangisanan tarkoitteena on Nykysuomen sanakirjan erinomaista artikkelia lainatakseni »oikeusasia (vars. rikosasia), joka siirretään toistaiseksi, kun asialliseen käsittelyyn tarvittava ma-

Kielemme käytäntö

teriaali (kuulustelupöytäkirjat) ei ole vielä käytettävissä». Tyypillinen läpihuutojuttuna käsiteltävä asia on kysymys syytetyn pitämisestä vangittuna poliisitutkintapöytäkirjoja odoteltaessa. »Läpihuutojutun» käyttöalaa ei pitäisi laajentaa.

3.

Eräiden virkanimikkeiden käytössä on jatkuvasti sekaannusta.

Suomessa *pormestari* on raastuvanoikeuden johtava puheenjohtaja. Kaupungin pormestarilla ei ole muuta tekemistä kunnallishallinnon kanssa kuin se, että hänet nimitetään kaupunginvaltuuston tekemän ehdollepanon perusteella. Silti lehdistö kutsuu ulkomaisia – joskus suomalaisiakin – kunnallisjohtajia pormestariksi. Jacques Chirac on muka Pariisin pormestari, Edward I. Koch New Yorkin, Raimo Ilaskivi Helsingin pormestari jne. Kerran eräs lehti intoutui kutsumaan silloista Moskovan kaupunkineuvoston puheenjohtajaa kaupungin ylipormestariksi. Kutsuttakoon heitä kaikkia kaupungin- tai kunnallisjohtajaksi, jolle sitten Chiracia ja hänen ranskalaisia kollegoitaan puhutella määriksi (ransk. maire), mikä olisi sekin paikallaan.

Yksi syy pormestari-tittelin käyttöön näissä väärissä yhteyksissä lienee ylipormestarin arvonimi, joka käytännössä annetaan vain Helsingin kaupunginjohtajalle. Tämän arvonimen myöntää tasavallan presidentti aivan kuten esim. vuorineuvoksen tai vakuutusneuvoksen nimen; se ei ole Helsingin kaupunginjohtajan virkaan lakisääteisesti liittyvä titteli, saati että Suomen pääkaupungissa olisi kaupunginjohtajan sijasta ylipormestari. Ylipormestarin arvonimi on meille lainattu Saksasta (Oberbürgermeister), jossa tällainen virkanimike on. Niinpä myöhempi liittokansleri Konrad Adenauer oli aikoinaan ollut Kölnin Oberbürgermeister.

Huvittavin kompastus sattui televisiossa 1973, kun kuvaruudun tekstissä pu-

huttiin »entisestä ylipormestarista» (poentinen kaupunginjohtaja). – Mielestäni olisi harkittava ylipormestarin harhautavan arvonimen poistamista käytöstä.

Pelkkä käännösvirhe lienee kyseessä, kun lehtimies puhuu »poliisiupseerista». Englannin sana »police officer» tarkoittaa vain poliisimiestä, usein konstaapeleita. Onpa lehdistössä muuten näkynyt käännöskukkanen »vankilaupseeri». Mikähän sellainen virkamies mahtaa olla?

4.

Lopuksi pari hajakomenttia.

Helsingin Jakomäestä alkoi pari vuotta sitten traaginen tapahtumasarja, joka huipentui Mikkeliissä. Tapahtumasta puheessaan lehdistö yleensä kertoo kyseessä olleen »Jakomäen–Mikkelin kaappausvälikohtaus (tai -draama)». Tämä on väärin. »Kaappaus» viittaa kulkuvälineen laittomaan, pakkoa käyttäen tapahtuneeseen haltuunottoon. Vaikka puheena olevassa »draamassa» rikollinen ottikin avukseen toisen omistaman henkilöauton, olennaista oli panttivankien käyttäminen. Täten keskeistä oli, ryöstön tai ryöstöryityksen jälkeen, *sieppaus* (engl. kidnapping), ei kaappaus (hijacking).

Suomessa on eri sanat merkitsemässä lakia ja oikeutta, toisin kuin englannissa. »International law» on suomeksi *kansainvälinen oikeus*, ei kansainvälinen laki.

Ja lopuksi: mitä tarkoittaa ilmoitus, että »jotakin tapahtuu uuden lain *myötä*? Hämärää sanaa »myötä» olisi paras olla käyttämättä ollenkaan.

MATTI L. AHO